

13. Ukaz Prezydenta Ukrainy №96/2016 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 27 sichnia 2016 roku «Pro Stratehiiu kiberbezpeky Ukrainy». URL: <http://www.president.gov.ua/documents/962016-19836>.
14. Voznyuk, Yevhenija, Vetrov, Kyrylo (2019). Information Terrorism as a Modern Threat for Information Security of European States. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii*, 1(5), 152 p.

УДК 811

Гулай Василь,

професор, доктор політичних наук, завідувач кафедри міжнародної інформації,
Національний університет «Львівська політехніка»,
79013, Україна, Львів, пл. Св. Юра, 3, каб. 126;
e-mail: Vasyi.V.Hulai@LPNU.UA
<http://orcid.org/0000-0002-7609-7967>;

Воробець Юлія,

студентка 2 курсу магістратури ОНП «Міжнародна інформація»,
Національний університет «Львівська політехніка»,
79013, Україна, Львів, пл. Св. Юра, 3, каб. 126;
e-mail: Yuliia.Vorobets.MnMV.2018@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5100-3848>

TELEGRAM-КАНАЛИ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ)

У вступі розкрито актуальність теми дослідження та сформульовано наукову проблему. Проаналізовано основні дослідження й публікації. Сформульовано мету та поставлено дослідницькі завдання роботи. Описано методичку міждисциплінарного дослідження такого новітнього вища інформаційно-комунікативного простору, як Telegram-канали. Основну частину статті становлять результати власних досліджень авторів. Описано феномен Телеграм у Росії. Анонімність каналів Telegram серйозно ускладнює адміністративне та/або кримінальне переслідування проти їхніх авторів. Telegram став важливою платформою для трансляції різноманітної інформації, починаючи від чуток і відвертих міркувань щодо цілком достовірної інсайдерської інформації, включаючи компрометуючі матеріали. Із появою каналів Telegram стали залучати специфічну аудиторію споживачів медіа-контенту, здебільшого зосереджуючись на постійному споживанні інформації в легкодоступній та стислій формі. Основну увагу звернуто на те, що для російської правлячої еліти Telegram – це ресурс, який дає їм змогу охопити важку, але дуже важливу частину населення, чого майже неможливо досягти, застосовуючи традиційні засоби масової інформації. ЗМІ, які посилаються на повідомлення в каналах Telegram, здебільшого є опозиційними або критично ставляться до правлячої влади в Росії (наприклад «Ехо Москви», «Медуза», «Нова газета»), меншою мірою використовують як альтернативне джерело отримання новин. На окрему увагу заслуговує український сегмент Telegram. Сформульовано такі висновки: по-перше, Telegram використовується як інформаційний канал для представлення офіційних думок; по-друге, українські ЗМІ застосовують Telegram як джерело інформації й ефективний засіб впливу на громадську думку шляхом маніпулювання через новини, витік інсайдерської інформації, чуток тощо; по-третє, Telegram використовується як канал вертикальної комунікації всередині самої політичної еліти, що має особливе значення у вертикалі влади та зважаючи на відсутність зворотного зв'язку, між політиками й громадянами; по-четверте, дослідження відомих анонімних каналів, які діють в Україні, підтвердили зв'язок із російською владою, що свідчить про задіяння російської пропаганди в Україні, здійснено задля дестабілізації суспільства, яке й так перебуває в стані війни з Росією. Отже, Telegram та його канали зберігатимуть важливу роль як найважливіший засіб політичної комунікації в найближчі роки, що здебільшого залишатиметься маніпулятивним інструментом, негативний вплив чого доведеться мінімізувати, бо остаточно виключення його видається нерéalним.

Ключові слова: Telegram, Telegram-канали, Україна, Росія, формування громадської думки.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Протягом довгого періоду часу, аж до 2000-х рр., учені неодноразово стверджували, що Інтернет і нові інформаційно-комунікаційні технології (КТ) принесуть технологічний та соціальний прогрес [4;13]. Вони, безумовно, сприятимуть демократизації суспільства й становитимуть загрозу авторитарним режимам [2]. Доказом цього стали хвилі протестів, що відбувалися протягом минулого десятиліття: Арабська весна (2010–2012); Революція гідності в Україні (2014). Під час цих подій, соціальні медіа відігравали важливу мобілізаційну функцію в суспільстві.

Однак із розвитком й удосконаленням технологій стали переважати більш скептичні думки, що авторитарні режими здатні не лише вирішувати нові технологічні виклики, але й використовувати нові комунікаційні технології для посилення власної влади та отримання більшого контролю над суспільством [1]. Згідно зі звітом міжнародної правозахисної організації «Freedom House», уряди світу не лише підтримують, а й часто ініціюють маніпуляції через онлайн-контент, що загрожує укріпленням авторитарних режимів [5].

Теоретична основа цієї статті ґрунтується на парадигмі кіберреалізму, згідно з якою Інтернет «є надзвичайним засобом комунікації, який надає низку нових можливостей людям, громадам, бізнесу та уряду», але «при кожному розширенні можливостей, також з'являються аспекти, які є шкідливими та незвичними» [3].

Популярні соціальні мережі (Facebook, Twitter) сьогодні часто розглядаються, як місця для запеклих дискусій із пропагандистськими намірами. Водночас на ринку інформаційно-комунікаційних засобів починає набирати великої прихильності серед користувачів месенджер Telegram. Він дає змогу не лише обмінюватися думками між особами, але й також знайти всю потрібну інформацію – від новин до розваг.

На відміну від соціальних медіа, де інформація часто «заглушається» в дискусіях про цю інформацію, Telegram є ізольованою від глобального інформаційного шуму, а конкретні канали асоціюються з певним носієм. Канали переважно є анонімними, тобто поширювач інформації невідомий. Ці фактори потенційно збільшують довіру до джерела.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія виникнення та перетворення Telegram в один із найпопулярніших месенджерів у Росії й Україні останнім часом активно розробляється професійними медійними експертними середовищами LigaNet, Detector Media та ін. [12]. Окремо потрібно відзначити серію публікацій у популярному українському інтернет-ресурсі «The Бабель» [7;19].

З огляду на очевидний маніпулятивне спрямування більшості ТК України, передусім через підтримання в громадській думці проросійського дискурсу, не варто залишати поза дослідницьким полем гібридні інструменти російської інформаційної агресії проти України [10;11].

Мета статті – компаративний аналіз впливу Telegram-каналів (надалі – ТК) Росії й України на формування громадської думки.

Відповідно до поставленої мети треба виконати такі дослідницькі **завдання**:

- розкрити причини появи та еволюцію ТК розкриття процесу формування-впливу на громадську думку через ТК;
- охарактеризувати російський сегмент суспільно-політичних ТК;
- виокремити найпопулярніші суспільно-політичні ТК України;
- проаналізувати тематичне спрямування лідерів українського Telegram-простору.

Методика дослідження. Під час дослідження використано, передусім, загальнонаукові методи: метод системного опису, який означає синтез й аналіз фактичного матеріалу, висновок дедуктивного характеру, метод класифікації та стратифікації явищ. Аналіз і синтез передбачає аналіз низки телеграм-каналів, їх заснування й функціонування, а також ряд робіт дослідників у цій галузі, котрі керуються даними в політичному середовищі задля формування суспільної opinio. Індукція – у статті описано феномен ТК як нового інструменту маніпулювання суспільною свідомістю. Дедукція – з'ясовано, які саме канали застосовуються під час проведення політичних кампаній задля кращого впливу на масову аудиторію задля формування потрібної суспільної думки як вплив у кінцевому етапі, на суспільно-політичні відносини. Усі методи, що використані в статті, дали змогу дослідити об'єкт вивчення з різних сторін і виконати поставлені завдання.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Феномен Телеграм у Росії. Telegram з'явився на ринку 2013 р. в Росії. Його започаткували брати Микола та Павло Дурови, засновники VKontakte (одного з найбільших та найпопулярніших сайтів соціальних мереж у Росії й країнах колишнього СРСР). Із самого початку Telegram позиціонував себе як надійний і безпечний засіб зв'язку, гарантуючи конфіденційність своїм клієнтам, захищаючи їх від надмірної цікавості силовиків (особливість, яка користується великим попитом як у Росії, так і в деяких інших недемократичних країнах (Іран, Узбекистан, Ефіопія)).

До кінця 2015 р. Telegram не користувався великим попитом, його застосовували переважно користувачі, які були стурбовані конфіденційністю своїх повідомлень. Вони використовували Telegram, тому що він забезпечував їм високий рівень безпеки (на той час лише Telegram захищав шифрування end-2-end-encryption, що тоді не було у WhatsApp чи Viber).

У вересні 2015 р. в Telegram з'явилися канали – чати, які представляють щось середнє між стрічкою новин та блогом на певну тему. Відмінністю каналів Telegram, порівняно з чатами в інших месенджерах, – це можливість автора каналу ділитися вмістом з необмеженим колом читачів, зберігаючи анонімність. Крім того, канали не надають зворотного зв'язку, підписники не можуть коментувати та оцінювати публікації. Єдиним критерієм популярності каналу є кількість підписників, а головною формою зворотного зв'язку між авторами та читачами – користувачі, які підписуються або скасовують підписку на канал.

Telegram став важливою платформою для трансляції різноманітної інформації, починаючи від чуток та відвертих міркувань щодо цілком достовірної інсайдерської інформації, включаючи компрометуючі матеріали. Прикладом такого типу інформації була публікація сканованого звіту про результати внутрішнього розслідування щодо краху реактивного літака Ту-154 Міністерства оборони Росії над Чорним морем під час руху до російських військових баз у Сирії 25 грудня 2016 р.

31 травня 2017 р. анонімний канал Telegram «Капітан Врунгель», автори якого представляють себе інсайдерами з російського військового закладу, опублікував сканування документа, що містить короткий перебіг та причини катастрофи. Документи, розміщені на каналі, повідомляли, що екіпаж, який їхав до Сирії, був виснажений і втратив підшипники.

Із цього моменту канали Telegram почали привертати інтерес російської влади, який посилювався лише після того, як окремі канали стали охоплювати кілька десятків тисяч користувачів. Основні ЗМІ почали використовувати їх як джерела. На популярність Telegram не вплинула навіть його офіційна заборона та спроби його блокувати. На кінець 2018 р., за даними Telegram Analytics, було близько 63 000 каналів, що ідентифікували себе як російські.

Однією з важливих особливостей Telegram є його аудиторія, яка має певну специфіку. Із появою каналів Telegram стали залучати специфічну аудиторію споживачів медіа-контенту, переважно зосереджуючись на постійному споживанні інформації в легкодоступній і стислій формі. Цей спосіб подання інформації особливо актуальний серед молоді.

Орієнтовний профіль користувача Telegram можна описати на основі дослідження, проведеного аналітичним сервісом Telegram у квітні 2019 р., у якому опитано понад 82 000 підписників й авторів розмовних каналів. Згідно з цим дослідженням, дві найбільші частки користувачів Telegram становили росіяни віком 18–24 (27 %) та 25–34 роки (38 %) [6]. Telegram передусім популярний серед людей віком від 18 до 34 років – групи населення, на які російська влада активно намагається вплинути. Аудиторія Telegram є політизованою, активною, молодого й освіченою. Багато з них свідомо використовують Telegram як альтернативне джерело інформації та для безпечного спілкування на політичну тематику (що актуально, урахувавши періодичне адміністративне та кримінальне переслідування за лайки й репортажі в Росії). Це не означає, що аудиторія Telegram переважно опозиційна; Телеграм часто використовують ті, хто не може відкрито висловлювати критичні зауваження у випадках серйозної незгоди з офіційною політикою правлячого режиму, оскільки це автоматично загрожує їхній кар'єрі й добробуту.

Тональність постів у каналах пропонує читачеві сприймати всі події, які відбуваються в РФ, із погляду боротьби окремих вей Кремля між собою. Нав'язується думка, що реальної опозиції в країні не існує. А всі акції протесту проплачені одними представниками влади проти інших.

Отже, для російської правлячої еліти Telegram – це ресурс, який дає їм змогу охопити важку, але дуже важливу частину населення, чого майже неможливо досягти за допомогою традиційних засобів масової інформації.

У 2018 політичні канали, у тому числі новини, займали майже всю десятку найпопулярніших каналів Telegram у Росії [8]. Це свідчило про активність, залученість і зацікавленість аудиторії до політичного сегменту Telegram.

Однак, мабуть, основним свідченням того, що канали Telegram стали одним з головних джерел інформації та альтернативою традиційним сьогодні в Росії медіа, є не розмір аудиторії чи навіть статистика перегляду, а те, що багато великих ЗМІ (як традиційних, так і нових) активно посилаються на інформацію, отриману через канали Telegram.

ЗМІ, які посилаються на повідомлення в каналах Telegram, здебільшого є опозиційними або критично ставляться до правлячої влади в Росії (наприклад «Ехо Москви», «Медуза», «Нова газета»), меншою мірою використовують як альтернативне джерело отримання новин.

«Незалежна газета» навіть має спеціальний щотижневий огляд каналів Telegram, який, по суті, представляє дайджест найцікавіших публікацій Telegram про політичні події в російських регіонах. Однак на публікації в каналах Telegram посилаються й порівняно нейтральні та навіть провладні ЗМІ (наприклад «Російська газета», «РИА Новости», ТАСС).

Телеграм канали відіграють усе більш важливу роль для засобів масової інформації, оскільки вони виступають джерелом контенту, слідкують за політичними актуальними темами, що стосуються суспільства, і розуміють настрої ключових аудиторій.

Анонімність каналів Telegram серйозно ускладнює адміністративне та/або кримінальне переслідування проти їхніх авторів, що дає змогу анонімним блогерам висловлювати свою думку щодо нагальних питань більш відкрито й отримувати відгуки у вигляді подальших підписок на канал. Усе це робить Telegram важливим джерелом впливу на громадську думку, за яку і в межах якої ведеться серйозна боротьба між різними групами впливів.

Український сегмент Telegram набув розквіту у 2017–2018 рр. Цей попит частково спричинений забороною діяльності російських мереж на території України (соцмережі «ВКонтакте», «Однокласники») [20]. За даними Data Magic, українська аудиторія месенджера зросла в 600 разів. Загальна аудиторія українських користувачів Telegram досягла 4,5 млн на той період. Безсумнівно, Україна – друга за кількістю користувачів після Росії [17].

Заборона «ВКонтакте» призвела до його зникнення з українського інформаційного простору. І зараз його функції виконують аналогічні російські пабліки на Телеграмі. Тому цей ресурс набрав усе більших обертів серед молоді. Порівняно зі статистикою аудиторії Росії, про яку зазначено вище, показник користувачів за віком в Україні, майже вдвічі вищий, ніж у росіян. Тобто користувачі віком 18–24 роки становлять 50 % від загальної кількості, 25–34 роки – 30 %, за даними дослідження Kantar TNS SMeter [21]. Українська молодь проводить години, дні, тижні й місяці, черпаючи інформацію з Телеграму, а потім виходить в офлайн і йде голосувати. Підтвердженням впливу Телеграму на молодь можна вважати результат виборів 2019 р. Вік виборця, переможця першого туру президентської гонки 2019, перебуває в діапазоні 18–39 років, а не до 30 років, як прийнято вважати.

Серед політичних проектів учасників передвиборної гонки канал «Команда Зеленського» виявився беззаперечним лідером. Порівняно з іншими політичними лідерами, кількість підписників на каналі Зеленського була 86 тис. людей, канал Петра Порошенка – орієнтовно 4000 людей.

Використавши вдало підібрані заклики та канал комунікації, Зеленський зміг отримати більшість голосів на виборах. Доказом цього стали результати виборів у другому турі. Володимир Зеленський отримує 73,22 %, у той час як його опонент Петро Порошенко – 24,45 % [16].

Під час президентської кампанії на ринку з'являються 15 нових «українських» каналів. Нові анонімні канали частково повторювали російський досвід. Основним мотивом функціонування каналів виявилось сприйняття телеграм-каналів як альтернативного джерела новин та меншою мірою – як опозиційне джерело. Щодня вони публікували десятки відмінних інсайтів, надаючи емоційні коментарі до подій або повідомляли абсолютно очевидні або непрогнозовані речі («найближчим часом буде відставка») [9]. Можна виявити очевидні індикатори маніпуляції: 1) застосування емоцій; 2) сенсаційність, дотичність до таємниці та 3) ефект схожості – голос із народу [15].

Перед парламентськими виборами (весна-літо 2019), політики вирішили більш ретельно захопити ринок Телеграм-каналів в Україні. Мета такого «захоплення» від початку й до кінця копіювала

поведінку росіян: сховатися за анонімністю каналу та зливати компромат на конкурентів. Сумарний обхват переглядів новин через пабліки в Телеграмі за 2019 р. становив понад 166 млн переглядів. Цифра не маленька [12].

Українські традиційні ЗМІ також підхопили тенденцію розглядати інформацію з Телеграм-каналу як джерело новин. Видання «Гордон» надає огляди популярних ТК. Загалом, інструмент впливу на суспільство через анонімні ТК був запозичений українськими пропагандистами у російських, який уже давно активно застосовується в Росії. Дмитрій Золотухін, експерт з інформаційних технологій, стверджує, що Telegram перетворився в один із головних рупорів російської пропаганди [18]. Адже Telegram надав можливість створювати анонімні телеграм-канали, які б могли бути активно використані для інформаційної пропаганди, що вигідно російським спецслужбам.

Політичні канали Telegram в Україні та поширення російського пропагандистського контенту. Українські політики почали усвідомлювати важливість Telegram як інформаційного середовища у 2018 р. тоді, коли телеканал Telegram процвітав в Україні. Стало важко не помітити їх вплив на громадську думку. До цього моменту Telegram привертав мізерну увагу з боку української влади.

Багато великих ТК так чи інакше представляють інтереси певних груп, котрі мають російський пропагандистський зв'язок. Нижче проведено аналіз 3-х найвпливовіших каналів в Україні, які мають найбільшу кількість підписників:

- **«Легітимний».** Створено в грудні 2018 р. та нараховує 64 000 підписників.

Діяльність. Девіз каналу: «Не живи в ілюзіях – будь у курсі реальності!» Автор або автори каналу невідомі. З аудиторією розмовляють російською, а в публікаціях часто використовують слово «інтересант» – зацікавлена особа. На рубежі 2018–2019 рр. канал писав страшилки про масове закриття вищих закладів освіти в Україні й розкол серед націоналістів через день народження Бандери.

Зв'язок із Росією. Канал Легітимний репостнув «Кремлівського безбашеника» чотири рази. Водночас прокремлівський «НЕЗЫГАРЬ» включив Легітимний у ТОП Telegram-каналів поряд із «Кремлівським безбашеником» і російською пропагандисткою Маргаритою Симоньян.

Хто ретранслює в Україні. Пости Легітимного регулярно стають джерелом новин для сайту Анатолія Шарія. Також посилання на канал можна знайти на сайтах Гордон, Деловая столица, Апостроф і Delo.ua.

- **«Темний лицар».** Створено у вересні 2019 р., нараховує 79 500 підписників.

Діяльність. Одним із перших почав системно критикувати керівництво президентської фракції «Слуга народу», займаючись зливанням важливої для партії інформації. Регулярно вів текстову трансляцію із засідань фракції в Парковому, у зв'язку з чим в авторстві каналу стали підозрювати одного з нардепів СН.

Зв'язок із Росією. Останнім часом, наростивши аудиторію, канал почав вкидати російський наратив. Наприклад, в одному з постів зазначалося: «чи було вірним рішення України про асоціацію з ЄС», Україна «повернула не туди», Україні «не потрібна євроінтеграція».

Хто ретранслює в Україні? Новини на підставі постів Темного лицаря робили Шарій.net, Деро.ua, Деловая столица, Главком, 24, Вести і 112.

- **«Джокер».** Створено у жовтні 2019, нараховує 80 000 підписників.

Діяльність. Публікує скрін-шоти листування з політиками й чиновниками. Нібито спілкується саме автор каналу. Першою жертвою Джокера став герой скандалу Богдан Яременко, із яким він спілкувався від імені генпрокурора Руслана Рябошапки. Джокер виклав це листування 31 жовтня. А сайт Страна.юа це ж листування опублікував днем раніше – 30 жовтня. Нібито Джокер зв'язався із сайтом і передав їм скрін-шоти до створення каналу. Останнім часом канал переживає явний занепад, оскільки політики стали уважніше придивлятися до того, хто їм пише.

Головне в каналі Джокера – не стільки форма, скільки інсайди, які він публікує. Тобто це може бути кілька людей, які працюють над самим каналом, а також сек'юриті-команда, яка дістає інформацію.

Зв'язок із Росією. Відомим канал зробив Анатолій Шарій. У себе в Telegram він написав: «Тепер буде чимало цікавого. А чого не буде там, буде на моєму каналі».

Хто ретранслює в Україні? Меседжі Джокера переважно ретранслює Страна.юа.

Багато анонімних каналів пов'язані між собою. Цей зв'язок можна простежити завдяки репостам/згадкам/рекомендаціям на каналі. Наприклад, канал «Розвідник» регулярно публікує записи

каналу «Легітимний». Обидва канали псевдоукраїнські. Але вони мають багато спільного, як за контентом, так і за тими, хто зробив ці канали відомими.

Формування і поширення образів – один із типових маніпулятивних прийомів, які застосовуються в анонімних каналах [14]. Мета цього – поширення заздалегідь побудованих образів як певних людей, так і компаній тощо. Зазвичай це недостовірно демонструє їхні реальні характеристики. Здійснення інформаційно-психологічного впливу в політичних колах відбувається шляхом формування іміджу через створення образу «правильного» політика й формування негативного іміджу опонента.

Інсайдерських каналів, які критикували Зеленського, в українському сегменті практично немає. Тональність постів українських ТК відбувається в дусі російської пропаганди або українських ЗМІ, лояльних до політиків режиму Віктора Януковича. Отже, так формується викривлений образ про опонентів Зеленського, тим самими надаючи йому переваги в суспільстві. Водночас ТК сприймаються серед населення як альтернативне джерело отримання новин.

Отже, Інтернет і соціальні медіа проникли в кожен сферу діяльності людей, а через це засоби маніпуляції лише набирають розвитку.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, розглянуто причини його популярності, уключаючи його привабливість для політично активної громадськості. Далі досліджено політичний сегмент каналів Telegram, їх аудиторію й вплив на громадську думку. Окремо проаналізовано використання політичних каналів Telegram в Україні та досліджено проросійський медіа-контент більшості українських популярних ТК.

Це дослідження показало, що Telegram і його канали є важливим засобом політичної комунікації, який активно й різноманітно використовується українськими політичними групами інтересів. Досвід такого каналу комунікації запозичено, а також, імовірно, підтримується – Росією.

По-перше, Telegram використовується як інформаційний канал для представлення офіційних думок (у багатьох офіційних осіб є свої канали, у тому числі Президента України). По-друге, українські ЗМІ використовують Telegram як джерело інформації та ефективний засіб впливу на громадську думку шляхом маніпулювання через новини, витік інсайдерської інформації, чуток тощо, у тому числі, охоплюючи важливу частину українського населення – молодь. По-третє, Telegram використовується як канал вертикальної комунікації всередині самої політичної еліти, що має особливе значення у вертикалі влади й, зважаючи на відсутність зворотного зв'язку між політиками та громадянами. По-четверте, дослідження відомих анонімних каналів, котрі діють в Україні, підтвердили зв'язок із російською владою, що свідчить про задіяння російської пропаганди в Україні, здійснено задля дестабілізації суспільства, яке й так перебуває в стані війни з Росією. Усі ці способи використання Telegram свідчать про його важливу функцію як безпечний та ефективний канал спілкування, потреба в якому лише посилюється із посиленням режиму. Це означає, що Telegram і його канали зберігатимуть важливу роль як найважливіший засіб політичної комунікації в найближчі роки, що здебільшого залишатиметься маніпулятивним інструментом, негативний вплив чого доведеться мінімізувати, бо остаточне виключення його видається нереальним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aday S., Farrell H., Lynch M. et al. Blogs and Bullets: New Media in Contentious Politics. *Peaceworks*. 65. 2010. United States Institute of Peace. P. 1–36.
2. Boas T. C., Kalathil S. Open networks, closed regimes: The impact of the Internet on authoritarian rule, Washington, DC: Carnegie Endowment, 2003. P. 1.
3. Defining Technorealism by Eileen K. McCluskey. URL: <http://cyber.harvard.edu/technorealism/>
4. Hacker K., van Dijk J., What is digital democracy? Digital democracy: Issues of theory and practice. London, UK: SAGE, 2000.
5. Manipulating Social Media to Undermine Democracy. URL: <https://regmedia.co.uk/2017/11/14/fofn.pdf>
6. Telegram Analytics 2019. Audience. URL: <https://tgstat.ru/research>
7. Telegram-канал з політичними інсайдами «Легітимний» розповів theБабелю про свою роботу. URL: <https://thebabel.com.ua/news/40046-mi-ne-pov-yazani-z-yanukovichem-drugiy-za-kilkisty-pidpisnikiv-v-ukrajini-anonimniy-telegram-kanal-legitimniy-rozpoviv-thebablyu-pro-svoyu-robotu>
8. Telegram-каналы: 2018. URL: <https://www.mlg.ru/ratings/socmedia/telegram/6430/>

9. Гулай В. В. Загрози інформаційно-психологічній безпеці особи в реаліях інформаційно-психологічної війни як складової гібридної війни Російської Федерації проти України. *Військово-науковий вісник*. 2016. Вип. 25. С. 233–244.
10. Гулай В. В. Концептуалізація немілітарних ризиків національній безпеці України в реаліях реалізації Російською Федерацією стратегії гібридної війни. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2017. Вип. 13. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2997/2688
11. Гулай В. Маніпулятивно-пропагандистські складові загроз інформаційній безпеці в реаліях гібридної війни Російської Федерації проти України. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2016. Вип. 6. С. 34–42.
12. Из Росії з Любов'ю. Анонімна імперія Павла Дурова. URL: https://project.liga.net/projects/durov_telegram_ua/#page3
13. Кін Д. Мас-медіа і демократія/пер. з англ. О. Гриценко, Н. Гончаренко. Київ: К.І.С., 1999.
14. Лозниця С. Маніпуляція як явище: людина перед небезпекою численних впливів. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2011. Вип. 1. С. 284–292. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2011_1_33
15. Маніпуляції на ТБ. Маніпулятивні технології в інформаційно-аналітичних телепрограмах українського телебачення: моніторинг, рекомендації щодо захисту від впливу та запобігання застосуванню. Принципи відкритої редакційної політики телеканалів/Н. Лігачова, С. Черненко, В. Іванов, С. Дацюк. Київ: Інтерньюз-Україна, 2003.
16. Протокол Центральної виборчої комісії про результати повторного голосування з виборів Президента України від 30 квітня 2019 року. URL: https://www.cvk.gov.ua/info/protokol_cvk_30042019.pdf
17. Статистика Телеграм в Україні. URL: <https://tlgrm.in.ua/vsjo-o-telegram/stati/statistika-telegram-v-ukraine/>
18. Телеграмом по мізках: як влаштована машина російської пропаганди. URL: <https://www.liga.net/society/opinion/telegramom-po-mozgam-kak-ustroena-mashina-rossiyskoj-propagandy>
19. Типу-ЗМІ: Популярний Telegram-канал. розбір theБабеля. URL: <https://thebabel.com.ua/texts/39861-tipu-zmi-populyarniy-telegram-kanal-legitimny-rozpovidaye-pro-vezhi-kremlya-i-lyakaye-maydanom-imeni-poroshenka-shcho-z-cogo-pravda-rozbir-thebabela>
20. Указ Президента України №133/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>
21. Українська аудиторія Telegram: особливості. URL: <https://tns-ua.com/news/ukrayinska-auditoriya-telegram-osoblivosti>

Матеріал надійшов до редакції 11.12.2019 р.

TELEGRAM-CHANNELS AS A MANIPULATIVE TOOL FOR INFLUENCING PUBLIC OPINION FORMATION (ON THE EXAMPLE OF UKRAINE AND RUSSIA)

The introduction reveals the relevance of the research topic and formulates a scientific problem. The analysis of the basic researches and publications is carried out. The purpose is formulated and the main research tasks of the work are set. The method of interdisciplinary research of such newest higher information-communicative space as Telegram-channels is described. The main part of the article are the results of the authors' own research. The phenomenon of Telegrams in Russia is described. The anonymity of Telegram channels seriously complicates administrative and/or criminal proceedings against their authors. Telegram has become an important platform for broadcasting all kinds of information, from rumors and outspoken opinions about completely reliable insider information, including compromising material. With the advent of Telegram channels, they began to attract a specific audience of consumers of media content, mainly focusing on the constant consumption of information in an easily accessible and concise form. The main focus is that for Russia's ruling elite, Telegram is a resource that allows them to reach a difficult but very important part of the population, which is almost impossible to achieve with traditional media. The media that cite Telegram reports are mostly oppositional or critical of Russia's ruling authorities (eg, Echo of Moscow, Medusa, and Novaya Gazeta), and are less likely to use them as an alternative source of news. The Ukrainian segment of Telegram deserves special attention of the authors. In conclusion, the authors formulate the following conclusions: first, Telegram is used as an information channel to present official points of view; secondly, the Ukrainian media use Telegram as a source of information and an effective means of influencing public opinion by manipulating news, leaking insider information, rumors, etc.; third, the Telegram is used as a channel of vertical communication within the political elite itself, which is of particular importance in the power vertical and, given the lack of feedback, between politicians and citizens; fourth, studies of well-known anonymous channels operating in Ukraine have confirmed the connection with the Russian authorities, which

indicates the involvement of Russian propaganda in Ukraine, aimed at destabilizing a society that is already at war with Russia. Thus, Telegram and its channels will continue to play an important role as the most important means of political communication in the coming years, which will largely remain a manipulative tool, the negative impact of which will have to be minimized, as its final exclusion seems unrealistic.

Key words: Telegram, Telegram-channels, Ukraine, Russia, formation of public opinion.

REFERENCES

1. Aday, S., Farrell, H., Lynch, M., Sides, J., Kelly, J., & Zuckerman, E. (2010). Blogs and Bullets: New Media in Contentious Politics, *Peaceworks* (65), United States Institute of Peace, p. 1–36
2. Boas T. C., Kalathil S. (2003). Open networks, closed regimes: The impact of the Internet on authoritarian rule, Washington, DC: Carnegie Endowment, p. 1.
3. Brain Telegram: How the Propaganda Machine Works. URL: <https://www.liga.net/society/opinion/telegramom-po-mozgam-kak-ustroena-mashina-rossiyskoy-propagandy>
4. Decree of the President of Ukraine № 133/2017 On the decision of the National Security and Defense Council of April 28, 2017 «On the application of personal special economic and other restrictive measures (sanctions)». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>
5. Defining Technorealism by Eileen K. McCluskey. URL: <http://cyber.harvard.edu/technorealism/>
6. From Russia with Love. Anonymous Empire by Pavel Durov. URL: https://project.liga.net/projects/durov_telegram_en/#page3
7. Gulay, V. (2016). Manipulative and propaganda components of threats to information security in the realities of the hybrid war of the Russian Federation against Ukraine. *Ucraino-Polona Political Studies*, 6, 34–42.
8. Gulay, V. V. (2017). Conceptualization of non-militaristic risks to the national security of Ukraine in the realities of the implementation of the hybrid war strategy by the Russian Federation. *International Relations Political Science Series*, 13. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2997/2688
9. Gulay, V. V. (2016). Threats to information and psychological security of a person in the realities of information and psychological warfare as part of the hybrid war of the Russian Federation against Ukraine. *Military Scientific Bulletin*, 25, 233–244.
10. Hacker K., van Dijk J., What is digital democracy? Digital Democracy: Issues of Theory and Practice, London, UK: SAGE, 2000.
11. Kin D. Mass Media and Democracy/Trans. from English. O. Gritsenko, N. Goncharenko. Kyiv: K.I.S., 1999.
12. Legitimate Political Insiders Telegram Told TheBabel About His Work. URL: <https://thebabel.com.ua/news/40046-mi-ne-pov-yazani-z-yanukovichem-other-for-kilkisty-pidpisnikiv-in-ukraine-anonymous-telegram-channel-legitimate-rozpoviv-thebablyu-pro-svoyu-robot>
13. Loznytsia, S. (2011). Manipulation as a phenomenon: a person before the danger of sensational influences. *Visnyk of Lviv National University. A series of philosophical-political studies*, 1, 284–292. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2011_1_33
14. Manipulating Social Media to Undermine Democracy. URL: <https://regmedia.co.uk/2017/11/14/fotn.pdf>
15. Media Type: A popular Telegram channel. parsing theBabelya. URL: <https://thebabel.com.ua/texts/39861-tipuzmi-populyarniy-telegram-kanal-legitimny-rozpovidaye-pro-vezhi-kremlya-i-lyakaye-maydanom-imeni-Poroshenko-scha-from-whom-true-analysis-tebabel>
16. Protocol of the Central Election Commission «Protocol of the Central Election Commission on the results of the re-election vote of the President of Ukraine of April 30, 2019. URL: https://www.cvk.gov.ua/info/protocol_cvk_30042019.pdf
17. Telegram Analytics 2019. Audience. URL: <https://tgstat.ru/research>
18. Telegram Channels: 2018. URL: <https://www.mlg.ru/ratings/socmedia/telegram/6430/>
19. Telegram statistics in Ukraine. URL: <https://tlgrm.in.ua/vsjo-o-telegram/stati/statistika-telegram-v-ukraine/>
20. TV manipulations. Manipulative technologies in information and analytical television programs of Ukrainian television: monitoring, recommendations on protection against influence and prevention of application. Principles of open editorial policy of TV channels/N. Ligacheva, S. Chernenko, V. Ivanov, S. Datsyuk. Kiev: Internews-Ukraine, 2003.
21. Ukrainian Telegram Audience: Features. URL: <https://tns-ua.com/news/ukrayinska-auditoriya-telegram-personality>